

Viking testőrsegek

Katona Csete

Bizánci szolgálatba állt
viking testőr

A ledbergi rúnakő

A vikingek már a 9. század elején behatoltak a mai orosz területekre, és kereskedni vagy éppen fosztogatni kezdtek a nagy folyók – főként a Dnyeper és a Volga – mentén. A „Keleten” tevékenykedő skandinávokat a legtöbb forrás *rusz* vagy *varég* néven említi. A rusz és a varég fogalmak közötti különbség abban ragadható meg leginkább, hogy az előbbi magában foglalta azt a skandináv eredetű népeiséget – a nőkkel és a gyerekekkel együtt –, mely a helyi balti, szláv és egyéb lakossággal keveredett a 9. századtól kezdve, míg a varég az európai orosz területeken tevékenykedő professzionális skandináv fegyveres alakulatok megnevezésére volt inkább használatos. Erre utal maga a varég szó etimológiája is, mely az óészaki *væring* szóra eredeztethető vissza, és „eskütételt végző társat” jelent. A varég harcosok ugyanis felesküdték testőrként a korabeli Kelet-Európa több udvarában is megfordultak.

A vikingek keletre érkezésekor a régió nagyhatalmi státuszát a Bizánci Birodalom töltötte be, ahol már egészen az ókor vége óta bevett gyakorlatnak számított a külföldi zsoldosok alkalmazása. A birodalom mesés gazdagsága számos

külföldi szerencsevadászt vonzott, akik között az északiakat már a 9. századtól kezdve megtaláljuk. 912-ben a Konstantinápoly ellen vezetett rusz hadjáratot lezáró békekötéskor hivatalos cikkelyben is megfogalmazták, hogy a varég harcosok önként bizánci szolgálatba szegődhetnek, ha akarnak. Az egyéni vagy kisebb csoportok bizánci zsoldba állását a 10. században egy nagyobb és intakt harci egység követte. A 988. esztendőben a bizánci uralkodó, II. Baszileiosz (976–1025) a birodalom belső egységét veszélyeztető lázadásokkal nézett szembe, amiket önerőből képtelen volt kezelni, így a skandináv Rurik-dinasztiából származó kijevi Nagy Vlagyimir fejedelemhez (978/980–1015) fordult támogatásért. Vlagyimir egy bizánci hercegnoéért „cserébe” egy 6000 fős varég kontingenst menesztett a császár segítségére. Innentől datálható hivatalosan is a Varég Gárdának nevezett testőrség megszületése, mely jórészt skandináv elemekből tevődött össze. A skandináv testőrök az uralkodó elit harci csapatát és személyes testőrségét képezték, felszereléseként megtartva eredeti viking fegyverzetüket. Gyalogos harcosokként, majd haditengerészekként részt vettek Bizánc majd’ minden jelentős háborújában Ázsiától egészen Szicíliáig.

A druzsina az orosz drug („barát”) szóból eredeztethető fogalom, mely a 10. századtól kezdve a Kijevi Rusz fejedelem fegyveres kíséretének tagjait jelölte. A druzsina tagjai urukkal laktak és a hadjáratok zsákmányaiból és a fejedelem ajándékaiból éltek. A fejedelem a druzsinnyikoknak nevezett kísérettagokkal folyamatosan tanácskozott, és azok sokszor követelésekkel is éltek a fejedelem irányába. Egy ilyen esetnek lett az áldozata Igor kijevi fejedelem is, akinek druzsinája több adót követelt egy szláv törzstől (a drevljanoktól), ami az igazságtalanságon felháborodva végül szűkebb kísérettel együtt lemészárolta a fejedelmet. A druzsina kezdetben varégokból állt.

A 11. századi *Szkülitzész-krónika* ábrázolásain megfigyelhető a rettegett viking balta. Az itt látható vállon átvett nehéz harci bárd a varég gárdisták védjegye volt a korszakban

A Varég Gárda hivatalosan egészen Konstantinápoly török elfoglalásáig (1453-ig) fennállt, bár a skandináv elem ekkor már rég nem volt kimutatható a testőrök között. Az 1066-os hastingsi csatát követően a Gárda elkezdett angolszász lovakat is befogadni, majd később frankok és főként Dél-Itáliában letelepedett normannok csatlakoztak hozzá nagyobb számban. A 11. század végére nem túl sok, magát tudatosan „vikingnek” tartó egyén maradhatott bizánci szolgálatban.

Az ebben a korban közel milliós nagyváros, Konstantinápoly gazdagsága által elbűvölt viking harcosok egyébként gyorsan alkalmazkodtak a helyi divathoz és szokásokhoz. Az említett bizánci–rusz (béke)egyezmények szerint például korlátlan bejárásuk volt a város fürdőibe. Ezek a vikingek már nyilvánvalóan más napi rutint követtek, mint azok a volgai ruszok, akikről Ibn Fadlán azt írta, hogy „az isten legpiszkosabb teremtményei”. A bizánci szolgálatból Skandináviába hazatérő harcosokról nemcsak a svédországi rúnakövek, de az izlandi sagák is nagy tisztelettel emlékeznek meg. A leghíresebb varég gárdista az „utolsó vikingnek” is nevezett későbbi norvég király, III. (Keménykezű) Harald (1046–1066) volt. Az életét feldolgozó saga szerint bizánci szolgálatban töltött hadjárata során akkora vagyont gyűjtött össze, melynek egész Észak történetében nem volt párja.

A kivételes bánásmód és a magas zsold ellenére a bizánciaknak azonban számos gondjuk akadt a varég gárdistákkal. Már maga Vlagyimir fejedelem is levélben figyelmeztette

a császárt, hogy a gárdistáival vigyázzon, mert fegyelmezhetetlenek. Nem véletlen, hogy Bizáncban külön rendelkezések szabályozták az általuk elkövetett lopásokat és erőszakos bűncselekményeket. Az engedetlenség tetőfoka az 1057-es VI. Mikhaél császár (1056–1057) elleni puccs volt, amiben az egyébként hűségükről híres varégek is részt vettek. Két izlandi *szkáld* („udvari költő”) versei alapján az is feltételezhető, hogy egy korábban lemondott császár, V. Mikhaél Kalaphatész (1041–1042) megvakítását is maga Keménykezű Harald végezte. A norvég királyok történetét feldolgozó *Heimskringla* híradása szerint az uralkodó halála esetén a varég gárdistáknak jogukban állt az úgynevezett *pólútasvarf*, vagyis „a palota kirablása” – annyi kincs elvitele, amennyit elbírtak. Gyaníthatóan Harald király busás vagyonának jó része is ilyen törvénytelen „palotaráblásokból” származott.

A Varég Gárdához hasonlóan több korabeli udvarban is a kiváló harcosok hírében álló vikingeket alkalmazták testőrként. A külföldi testőrök alkalmazásának logikája két alapkövön nyugodott. Egyrészt a javarészt törzsi vagy nemzetségi társadalmakban a külhonból érkező zsoldosokat nem kötötte hűség egyetlen nemzetséghez sem, így az uralkodóknak nem kellett attól tartaniuk, hogy vérségi kötelékeik visszatartják vagy árulásra készítetik felfogadott testőreiket. Másrészt a nemzeti fegyverzetükben pompázó különleges alakulatok emelték az udvartartás fényét és ezzel „nemzetközi” tekintélyt. A keleti testőrgárdákról kiemelendő, hogy multietnikus

kíséretekről van szó, ahol az egymásra tett kulturális hatások fokozottan érvényesültek. Philótheosz bizánci főkardhordozó műve alapján tudjuk, hogy a bizánci császár zsoldjában is voltak kazár és magyar testőrök is már a 900-as évek elején, amikor a vikingek is elkezdtek bizánci szolgálatba állni. Arab forrásokból pedig az ismeretes, hogy a kazárok fővárosában, Itilben a kagán testőrségében a ruszok muszlimokkal és steppei nomád népekkel szolgáltak együtt. A Volga mentén talált viking fegyverek (főként kétélű egyenes kardok) alapján a régészek feltételezik, hogy egy hasonló kíséret működött a 10. században a muszlim hitre tért volgai bolgár uralkodó udvarában is. Ezt erősíthetik az Ibn Fadlán leírásában bemutatott ruszok is, akiknek rituáléiban már számos nomád jellegzetességet is megfigyeltek a kutatók, ami a volgai bolgárok és egyéb nomád népek körében eltöltött hosszú idő hatásának tudható be. Ibn Fadlán útleírásának egy másik kéziratában arról is olvashatunk, hogy sok helyi rusz muszlim hitre tért, ám képtelen volt a disznóhúsevésről lemondani. Kétségtelen, hogy magában a rusz „fővárosban”, Kijevben is a varégek alkották kezdetben a *druzsínának* nevezett kíséret nagy részét, amíg végül el nem szlávosodtak, és a druzsina fel nem töltött szláv és nomád elemekkel.

A kultúrák tehát itt is keveredtek. Az orosz őskrónika szerint az egyezségeket megpecsételendő a kíséret tagjai skandináv szokás szerint fegyvereikre tettek esküt, ám már a szláv Perun és Volos isteneket tisztelték. A 10. században Kijevből vezetett

rusz hadjáratokban magyar és besenyő harcosok is szolgáltak. Ennek az együttműködésnek a hatása lehetett a lovasok alkalmazásának a viking hadművészetbe történő bevezetése is.

Az analógiák alapján két másik helyen is felvetették a lehetőségét a viking testőrök alkalmazásának. Egy zsidó utazó, Ibn Jákub 965-ös leírása szerint I. Mieszko (963–992) lengyel fejedelem 3000 fős lovas kíséretnek parancsolt. A Lengyelországban talált számos skandináv régészeti lelet alapján sokan feltételezték, hogy e kíséret nagyrésze vikingekből tevődött össze. Újabb, módszeres kutatások azonban már erősen megkérdőjelezzik ezt a képet, és a skandináv leleteket főként a szoros kereskedelmi kapcsolatokkal magyarázzák. A másik hely Magyarország, ahol Györffy György elmélete

szerint Szent István király (1000–1038) testőrségében a német lovagok mellett varég zsoldosok is szolgáltak. E feltevés máig vita tárgyát képezi a kutatásban.

A keleti uralkodói körökben a skandináv testőrök számos kultúra elitjének szokásaival ismerkedtek meg, és másféle etnikumú testőrökkel is együtt szolgáltak. A sokszor merőben különböző kulturális sajátosságok (vallás, öltözködés, étkezés stb.) átvétele folytán néhány évtized alatt a különböző keleti udvarok vikingjei immáron egymástól is nagyban különbözhettek. A bizánci, a szláv, a nomád vagy éppen a muszlim kultúrkörnyezethez való asszimiláció folytán azonban az udvarok között vándorló viking testőrök a korban akár a kulturális globalizáció fő hordozói is lehettek.

A bizánci udvarban pogány germán hagyományra visszavezethető szertartást is tartottak, amit VII. (Bíborbanszületett) Konstantin császár (908/945–959) *A birodalom szertartásairól* című munkája „gót játék” címszó alatt részletesen tárgyal. A rituáléban a gótok szerepeit a varégek kapták. A játékban résztvevő „gótok” kettesével (testőrszerűen) álltak a bizánci szereplők mögött, kifordított prémeiket és különböző maszkokat viseltek, egyik kezükben a bizánci *scholae testőrség* pajzsát, a másikban botot tartottak. Hasonló germán rituálé figyelhető meg a képen látható vendel korszakbeli (6–8. század) torslundai sisak ábrázolásain is

A varégek által Bizáncban elkövetett erőszakoskodások ékes példája egy, a *Szüklitzész-krónikában* feljegyzett eset, amikor egy varég gárdista egy trák asszonyt akart megerőszakolni. Az asszony megvédte magát, és ledőfte az említett varégot, akinek bajtársai a nő bátorságát megjutalmazva odaajándékozták neki az elhunyt teljes vagyont